

Prarodiče jako aktéři socializace dítěte předškolního věku

Iveta Hoferková

Bakalářská práce
2019

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií
Ústav školní pedagogiky
akademický rok: 2018/2019

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Iveta Hoferková**
Osobní číslo: **H16174**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Učitelství pro mateřské školy**
Forma studia: **prezenční**

Téma práce: **Prarodiče jako aktéři socializace dítěte předškolního věku**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury o socializaci dětí předškolního věku.
Vymezení teoretických východisek zaměřených na prarodiče jako aktéry socializace dětí předškolního věku.
Příprava metodiky výzkumné části, stanovení výzkumného cíle a výzkumných otázek.
Realizace kvalitativně orientovaného výzkumu prostřednictvím interview s prarodiči.
Zpracování a analýza získaných dat, včetně jejich interpretace.
Prezentace a shrnutí výsledků výzkumu, doporučení pro praxi mateřských škol.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Hamplová, D. (2014). Hlídní vnoučat českými prarodiči v mezinárodním srovnání. Data a výzkum SDA Info, 8(1), 25–40. Dostupné z <http://dx.doi.org/10.13060/23362391.2014.8.1.111>.

Majerčíková, J. (2012). Rodina s předškolákem: výzkum rodin s deťmi predškolského veku. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.

Man, G.M., & Turluc, N. M. (2015). Grandparents and Parents: Their Educational Roles and the Future Time Perspective. Psychology Series. Annals of the Al. I. Cuza University, 24(2), 39–52. Dostupné z <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3462462/>

Matějček, Z. (2008). Co děti nejvíc potřebují. Praha: Portál.

Musil, J. V. (2005). Sociální psychologie. Zlín: Univerzita Tomáše Bati.

Thorová, K. (2015). Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt. Praha: Portál.

Vedoucí bakalářské práce:

doc. PaedDr. Jana Majerčíková, PhD.

Ústav školní pedagogiky

Datum zadání bakalářské práce:

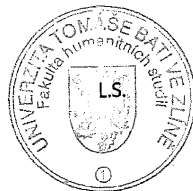
10. října 2018

Termín odevzdání bakalářské práce:

26. dubna 2019

Ve Zlíně dne 10. října 2018

doc. Ing. Aněžka Lengálová, Ph.D.
děkan

doc. PaedDr. Adriana Wiegnerová, Ph.D.
ředitelka ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 17. 12. 2018

.....

¹⁾ zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělků jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělků dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce má teoreticko-empirický charakter. Je zaměřená na prarodiče jako aktéry socializace dítěte předškolního věku. Teoretická část přibližuje rodinu, prarodiče a také socializaci dítěte předškolního věku. Prarodiče mají důležitou roli ve vývoji dítěte předškolního věku. Praktická část se orientuje na kvalitativní výzkum, který byl realizován pomocí polostrukturovaného interview s prarodiči. Rozhovor byl proveden v domech prarodičů. V této části bakalářské práce jsou popsány role prarodičů při socializaci dítěte předškolního věku. Výsledkem jsou kategorie prarodiče, které vyplynuly z analýzy výzkumu. Kategorie jsou prarodič jako učitel, pomocník dítěte, náhradní rodič dítěte a partner pro trávení volného času.

Klíčová slova: socializace, aktér, prarodiče

ABSTRACT

The bachelor's thesis has a theoretical-empirical character. It focuses on the grandparents as child socialization agents. The theoretical part outlines the family, grandparents and also socialization of preschool children. Grandparents have an important role in development of preschool children. The practical part focuses on qualitative research, which was realized through a semi-structured interview with grandparents. The interview was conducted in the grandparents' homes. Furthermore, the role of grandparents in the socialization of preschool children are also elaborated in this part. The result are the categories of grandparents that emerged from the research analysis. The categories are grandúaretns like teacher, child helper, substitute parent of the child and partner for lemure.

Keywords:socialization,agent,grandparents

Touto cestou bych chtěla poděkovat paní doc. PaedDr. Janě Majerčíkové, PhD. za odborné vedení a rady při tvorbě mé bakalářské práce. Také bych chtěla poděkovat mému okolí za podporu a trpělivost.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	4
I TEORETICKÁ ČÁST.....	5
1 SOUČASNÁ RODINA A PRARODIČE.....	6
1.1 PROMĚNA RODINY A JEJICH ČLENŮ	6
1.2 POHLED NA RODINU	8
1.3 PRARODIČE V RODINĚ.....	11
2 SOCIALIZACE DÍTĚ PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU	14
2.1 SOCIÁLNÍ SKUPINY OVLIVŇUJÍCÍ DÍTĚ PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU	15
2.2 ČINITELE A ETAPY SOCIALIZACE	16
2.3 SOCIÁLNÍ VÝVOJ JEDINCE.....	18
II PRAKTICKÁ ČÁST	21
3 PRARODIČE JAKO AKTÉŘI SOCIALIZACE DÍTĚTE PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU.....	22
3.1 METODOLOGIE VÝZKUMU	22
3.2 CÍLE VÝZKUMU	22
3.3 VÝZKUMNÁ STRATEGIE.....	23
3.4 VÝZKUMNÝ VZOREK A VÝZKUMNÁ METODA	23
3.5 VSTUP DO TERÉNU.....	23
3.6 CHARAKTERISTIKA PARTICIPANTŮ VÝZKUMU	25
4 VÝSLEDKY ZKOUMANÉ VÝZKUMEM	28
4.1 PRARODIČ JAKO UČITEL	28
4.2 POMOCNÍK DÍTĚTE.....	29
4.3 NÁHRADNÍ RODIČ DÍTĚTE	30
4.4 PARTNER PRO TRÁVENÍ VOLNÉHO ČASU	31
4.5 SCHÉMA KATEGORIÍ	32
4.6 ZÁVĚRY A DISKUZE	33
ZÁVĚR	35
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	37
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	39
SEZNAM PŘÍLOH.....	40

ÚVOD

Dnešní svět a životní styl lidí je velmi rychlý a uspěchaný. Rodiče si jdou za svou vysněnou kariérou a mnohdy opomíjejí důležitost rodiny jako primární skupiny pro dítě. Proto je velmi obtížně dát do souladu pracovní a rodinný život. Matky samoživitelky ač dobrovolně či ne se po mateřské dovolené velmi brzy vracejí do svých zaměstnání. V tomto momentu nastupuje prarodič, protože rodiče potřebují, aby se o dítě někdo postaral, vyzvedl či zavedl do mateřské školy. Zde bych vyzdvihla důležitost role prarodiče, jako nepostradatelného člena rodiny.

Tato sociální role prarodiče je velkým přínosem pro rozšíření obzorů dětí, protože prarodiče jsou nositelé tradic, moudr, zvyklostí, které chtějí předávat dalším generacím. Obohatí tím dítě i společnost.

Důležitým faktorem jsou také poměry rodiny (např. materiální, finanční, sociální), při řešení problémů, začleňování do skupiny, sebevyjádření, sebeprosazování.

Téma bakalářské práce jsem si vybrala záměrně, na základě své osobní životní zkušenosti. V mém dětství mi byli mí prarodiče velkou oporou, těšila jsem se na ně.

Mé zaujetí pro tuto problematiku je tudíž velké. Společnost se stále mění a vyvíjí. Prostřednictvím svého výzkumu bych chtěla zjistit, zdali se současní prarodiče dostávají do podobné role jako jejich děti, to znamená, zda mají dostatek času věnovat se vnoučatům nebo mají jiné zájmy a povinnosti.

V teoretické části se zabývám nejdříve rodinou, její funkcí a dále prarodiči a jejich úlohou v rodině. Druhá část představuje téma socializaci dítěte předškolního věku.

V praktické části se čtenář seznámí s metodologickými východiskem výzkumu. Cílem mého výzkumu bylo zjistit, jakým způsobem se prarodiče účastní na socializaci dítěte předškolního věku. Data jsem shromažďovala pomocí polostrukturovaného interview. Zjištěné údaje jsou popsány v analýze dat. Na závěr jsem porovnávala výsledky svého výzkumu s jiným výzkumem a je ho zjištěním.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 SOUČASNÁ RODINA A PRARODIČE

1.1 Proměna rodiny a jejich členů

Vzhled současné rodiny je pojmán z více úhlů pohledu. Naši prarodiče by zajisté viděli rozdíl ve stavu dřívější a současné rodiny. V minulosti se musely dodržovat normy a pravidla chování. V průběhu staletí se měnil pohled na plně prosperující rodinu, jakým způsobem by měla fungovat, vystupovat a hlavně kdo ji tvoří. S tímto se shodují s Majerčíkovou (2012, s. 15), která říká, že: „Struktura rodiny sa prirodzene v historickom vývoji menila, všetko však nasvedčuje tomu, že samotná rodina zaniknúť nemože.“ O konci rodiny uvažuje také Goody (2006, s. 11), avšak podle něj nenastane úplný zánik rodiny. „Má to celkom logické zdovodnenie. Istý druh sexu a starostlivosť o potomstvo je nevyhnutnosťou pre väčšinu lidstva, rodina je na tento účel optimálnym uskupením.“

Kollárik (2014, s. 76) říká že: „Rodina je základnou sociálnou skupinou, kde sa dieťa dostáva do sociálnych vzťahov a v rámci ktorej sa stáva sociálnou bytosťou. Rodina plní primárnu funkciu.“ V dnešní uspěchané době se pohlíží jiným způsobem na členy rodiny a vazby v rodině, než tomu bylo dříve. S tím také souvisí to, že čím dál více párů není ve svazku manželském, ale pouze spolu žijí jako pár s dětmi. Přesto takováto rodina utváří sociální skupinu, stejně jako tomu bylo dříve. Rozdíl je v tom, že úředně nevystupují pod pojmem manželé, tudíž z křesťanského hlediska nefungují jako právoplatná a plnohodnotná rodina. „Zdrojem integrace sociálních skupin jsou společné zájmy jejich členů, tzn., že můžeme každou vnitřně integrovanou skupinu označit za zájmovou skupinu. V sociální skupině jsou zájmy aktéra lépe naplněny než mimo ni.“ (Novotná, 2008, s. 41) S tímto názorem souvisí také sociální skupina vrstevníků, s kterými je dítě hlavně v interakci v mateřské škole.

Naši prarodiče jsou v tomto ohledu jako popsáné knihy plné historie. Pokud vezmeme v potaz, jakým způsobem fungovala rodina v čase jejich mládí, byla by skutečnost velmi odlišná. Zde by vynikl rozdíl v procentech rozvodovosti. Dřívější doba nebyla tolik demokratická, jako je dnes, tudíž rozvod nebyl tak častou a běžnou událostí, jako je tomu v současné době. Tímto tématem se také zabývá Fontana (2014, s. 37), který tvrdí, že: „Tradiční rodinná jednotka, obsahující otce, matku a jedno až tři děti, už v současnosti není všeobecnou normou. Rozpady rodin a nárůst počtu dětí počatých mimo manželství vedou k masivnímu vzrůstu počtu rodin s jedním rodičem a rodin s nevlastními rodiči. S nástupem demokracie a rovnoprávnosti žen, jsou muži, někdo by i řekl, utlačováni silou žen.“

Nároky na rodinu byli dříve samozřejmě také odlišné těm dnešním. Kraus (2014, s. 81) tvrdí, že: „Nároky a požadavky na rodinu v dnešní rozpadající se industriální společnosti stále vzrůstají. Důsledkem je, že své funkce plní nedostatečně.“ S tím také souvisí již zmiňovaná rozvodovost. Také osoby orientované na stejné pohlaví neměly možnost se v minulosti projevit, aby nebyly psychicky utlačovány či socioekonomicky znevýhodněny. Nyní si mohou páry stejného pohlaví osvojit dítě a tím také utvořit rodinu, jen v jiném složení osob. Tímto Možný (2008) upozorňuje na konec rodiny ve smyslu jejího tradičního pojmání. Dalším trendem, který se stále více rozmáhá, je kariérní život bez dětí. Tento fakt najdeme již v publikacích z roku 2012: „Specifický fenomén současnosti je nárůst počtu dospělých (mužů i žen), kteří se hlásí k myšlence života bez dětí.“ (Procházka, 2012, s. 104)

Další z autorů, který upozorňuje na změnu uskupení rodiny je Kraus (2014, s. 80). Ve svém díle *Základy sociální pedagogiky* vidí transformující se rodinu tímto způsobem:

„Dnešní rodina se nepochybně nachází v jiné situaci. Již definování, vymezení rodiny jako malé primární sociální skupiny je velmi obtížné. Tradiční kritéria přestávají platit. Především institucionální spojení zákonným manželským svazkem není nutnou podmínkou rodinného života. Výrazně přibývá soužití, kdy toto kritérium naplněno není. V důsledku toho přibývá dětí, které se rodí mimo legitimní manželství- v současné době fungovat jako rodina a splňovat další znak rodiny- tedy, že její členové bydlí pod jednou střechou a spolupracují mezi sebou v rámci společensky uznávané dělby práce.“

Znaky rodiny každý autor definuje jinak, ale dalo by se říci zároveň podobně. Se změnami v uskupení rodiny se také mohou tyto znaky poupravit. Proto je důležité si je definovat.

Procházka (2012, s. 114) popisuje celkem pět znaků současné rodiny:

- „Současná rodina je rodinou nukleární, která se skládá z několika málo lidí tvořících její jádro a sdílejících intimní soužití.
- Ono jádro tvoří manželská nebo partnerská dvojice, která je zároveň také otcem a matkou svých dětí.
- Jedná se o rodinu dvougenerační- tvoří ji generace otce a matky a generace dětí
- Oproti rodině tradiční, velké, je současná rodina intimně vztahová, tedy funguje jako „soukromý prostor“.
- Posledním znakem současné rodiny je privátní individualizace, což znamená možnost a nutnost rozhodovat se, volit, nést za své rozhodnutí zodpovědnost, poradit si sám se sebou.“

Těchto pět znaků a více faktorů popisuje Kraus (2014, s. 83), s kterými se více ztotožňuji i já sama. Jsou v nich zakomponovány jevy aktuálního dění, změny a jsou lépe formulovány rozdíly od tradičního pojetí rodiny.

1. „Složitá a dlouhodobá demokratizace uvnitř rodiny způsobila, že muž ztratil dřívější výsadní postavení v rodině. Žena získala některá práva, ale i povinnosti, které dříve náležely jen muži.
2. Rodina se často dostává do jisté izolovanosti. Je to důsledek sílící tendence odděleného života jednotlivých generací a poklesu významu sousedských vztahů.
3. Rodina se také zmenšuje, zvyšuje se počet osob žijících v jednočlenných domácnostech a počet osamělých žen s dětmi.
4. Dalším charakteristickým znakem je dezintegrace.
5. Na životním stylu rodin a zmíněné dezintegraci se silně podepisuje výrazné zatížení rodičů pracovními aktivitami, což s sebou nese značné časové zaneprázdnění.
6. Model současné rodiny bývá stále častěji dvoukariérový.
7. ČR patří k zemím s nejvyšším výskytem rozvodů. Rozpadá se prakticky každé druhé manželství.
8. Zanedbatelná není ani sílící diferencovanost rodin podle socioekonomické úrovně.“

Tyto faktory jsou podle mého názoru význačné. Některé znaky současné rodiny se budou zajisté odrážet i v praktické části.

1.2 Pohled na rodinu

V této podkapitole se budeme věnovat více rodině, její uskupení, členění, funkci. Každý z autorů při své prezentaci používá pouze pojem rodina, ale ne každý klade důraz na členy rodiny se strýci, prarodiči. Fontana (2014, s. 36) tyto pojmy definuje takto: „Užší rodina sestává z příbuzných prvního stupně (rodiče a děti), zatímco širší rodina zahrnuje příbuzné druhého a třetího stupně (prarodiče, strýce a tety, bratrance a sestřenice), popřípadě další.“

Jiný pohled na dělení rodiny podává Kraus (2014, s. 80) : „Rodina tvořená rodiči (rodičem) a dětmi bývá nazývána rodina nukleární (jadernou). Rodinu rozšířenou o blízké příbuzné prarodiče, strýce, tety apod. označujeme termínem rodina rozšířená (velká). Rodina, v níž jedinec vyrůstá jako dítě, nazýváme rodinou orientační, rodinný svazek, který později samo zakládá, označujeme jako prokreační.“

Říká se, že rodina tvoří základ státu. Jsou to první lidé, s kterými se nově narozený jedinec setkává. „Širší etnická skupina a socioekonomická skupina je jistě důležitá; avšak

nejdůležitější jednotkou veškerého společenského vývoje dítěte je nepochybně rodina. V rodině se nejen ustavují první vazby dítěte, ale tam se také učíme mnohým z našich vnějších sociálních rolí. Rodiny jsou ovšem ovlivňovány etnickými a socioekonomickými skupinami, jejichž jsou součástí; ale i uvnitř těchto skupin existují obrovské rozdíly ve způsobech, jak se rodiny chovají a jak zacházejí se svými členy.“ (Fontana, 2014, s. 36)

Od rodiny se jedinec učí, napodobuje chování jejích členů, prvotně se začleňuje do skupiny. Procházka (2012, s. 102) popisuje tento fakt tím, že: „rodina a rodinní příslušníci jsou pro dítě od počátku vzorem chování, dítě se od nich učí orientovat ve společenském prostředí plném abstraktních symbolů a nepřehledných společenských standardů.“

Všichni však nemáme to štěstí žít v harmonické celostní rodině z důvodu, které například ani sami nedokážeme předem ovlivnit. Každý z nás pohlíží na tuto skupinu lidí z jiného úhlu pohledu.

V důsledku toho, v jakém prostředí vyrůstáme, co nám připadá přirozené, v jakém charakteru jsme vychováváni, bereme jisté věci automaticky. Už jen dítě vyrůstající ve městě a na vesnici, může vidět vzor rodiny jiným způsobem. Na vesnici převažují stále dvougenerační formy bydlení, tudíž se dítě prakticky setkává denně nejen s rodiči, ale i prarodiči a širší rodinou. Tráví s nimi volný čas. Hofbauer (2004, s. 13) vysvětluje volný čas jako „čas, kdy člověk nevykonává činnosti pod tlakem závazků, jež vyplývají z jeho sociálních rolí.“ Hlavní princip volného času je odpočinek, relaxace a zábava. Tímto poukazují na zábavu ve smyslu činnosti s prarodiči, protože rodina je prvním prostředím, která vytváří příznivé podmínky pro tvorbu volného času dítěte.

Rodiny žijící ve městě, bydlí převážně v bytech. V tomto omezeném prostoru není možné, aby dítě prožívalo tolik společných chvil s dalšími členy jako je tomu v rodinných domech. Tudíž malé ještě nesamostatné dítě nemá ve městě mnoho možností, jak se setkávat s okolím, pokud mu to není umožněno skrze rodiče, opatrovníky. V tomto je velký rozdíl od dětí, které vyrůstají na vesnici a žijí ve větší pospolitosti s prarodiči.

Rodina při svém fungování plní jisté funkce, které se odráží v jejím postavení, úrovni a uskupení. Ztotožňuji se s tvrzením Procházky (2012, s. 102) a to, že: „Postavení rodiny ve společnosti a její význam pro společnost i pro jedince se opírá o fakt, že rodina naplňuje široké spektrum funkcí. Jejich výčet je vždy jistým teoretickým abstraktem, neboť v realitě jsou jednotlivé funkce úzce propojené a jsou základem prožívané rodinné harmonie nebo disharmonie.“

Zde přikládám výčet funkcí rodiny podle Krause (2014, s. 81):

- Biologicko-reprodukční
- Sociálně-ekonomická
- Ochranná
- Socializačně-výchovná
- Emocionální
- Funkce rekreace, relaxing a zábavy

Jako hlavní funkci rodiny já osobně pojmám výchovu, s čím úzce souvisí socializace jedince v plnohodnotnou lidskou bytost. V tomto ohledu tedy souhlasím s Majerčíkovou (2012, s. 16), která tvrdí, že: „Jednou z funkcí rodiny je výchova, v širším kontexte socializácia jej potomstva.“

Úzkou souvislost mezi výchovou a socializací vyzdvihuje více autorů. Funkce rodiny jsou proto velmi důležité. Výchova a prostředí, ve kterém dítě vyrůstá, ovlivní celý jeho další život.

Kollárik (2014, s. 76) tvrdí, že „Rodina plní primárnu funkciu a pre proces socializácie sú dôležité najme tieto charakteristiky: jako prvá je súdržnosť rodiny a jej celková atmosféra. Tá je daná v hlavnej miere vzťahmi medzi manželskými partnermi, z pohľadu dieťaťa rodičmi. Ako druhé sú aplikované výchovné techniky zo strany rodičov. Ako tretie je miesto dieťaťa v rodine, resp. jeho postavenie v hierarchii detí.“

Další z autorů, kteří vidí propojenost funkcí rodiny se socializací nově narozeného jedince je Kraus. Ten z jeho vytvořených funkcí rodiny vychází při pohledu na průběh socializace.

„Z hlediska průběhu socializace má zásadní význam, do jaké míry se daří rodině vypořádat se s funkcemi, které má plnit. Hovoříme proto o rodině funkční (všechny své funkce plní přiměřeně), dysfunkční (některé funkce nejsou plněny dostatečně, celkový život rodiny však není zásadně ohrožen) a afunkční (rodina nezvládá své základní funkce, je vnitřně rozkládána a zásadně je narušován i socializační vývoj dítěte).“ (Kraus, 2014, s. 80)

Rodina plní tedy nejen výchovnou funkci ale i spoustu jiných. Na každodenní chod mají vliv i vnější faktory, společnost, finance a jiné. Tyto vlivy si také uvědomuje Procházka (2012, s. 109), který tvrdí, že: „Ze socializačního hlediska, respektive pro naplnění socializační funkce rodiny, je v rodinném prostředí nutná přítomnost celé řady faktorů.“

Důležitou roli hrají ekonomické podmínky a kvalita kulturního a materiálního prostředí, jež zahrnuje i běžné podmínky života (každodennost).“

V této podkapitole jsme se seznámili s funkcí rodiny obecně, ale také s úlohou rodiny v rámci socializace jedince. Socializaci dítěti samotné věnuji celou další kapitolu. Podle mého názoru je primární socializace velmi úzce spjata s rodinou jako primární sociální skupinou.

1.3 Prarodiče v rodině

Tím, že se narodí vnoučátka, se z pouhých rodičů stávají prarodiče. Dostávají se do další etapy života a společenské hodnosti. „Přestože média dnešní dobu často vykreslují jako období krize mezigeneračních vztahů a neúcty ke stáří, řada empirických studií dokládá, že vzájemná podpora a solidarita mezi generacemi je stále silná a že význam mezigeneračních vztahů ve srovnání s minulostí dokonce roste.“ (Hamplová, 2014, s. 1)

Babička a dědeček jsou vřelou pomocí při výchově dětí v rodině. Pokud rodiče z časového hlediska nemohou plnit svou roli, zastupují je právě oni, prarodiče. „Výchova představuje dynamický proces vědomé a řízené socializace a zahrnuje všechny činnosti, které člověka formují pro život v konkrétní společnosti.“ (Kraus, 2014, s. 64)

Prarodiče nemusí plnit pouze výchovnou funkci, ale také pomáhají udržovat ekonomickou a rodinnou stabilitu. Man, Turliuc, (2015) tvrdí, že současní prarodiče mají více času na svá vnoučata, než tomu bylo dříve. To všechno přispívá k větší pospolitosti uvnitř rodiny.

Avšak někteří nevyzrálí lidé mohou tuto pozici přijímat negativně. Svým myšlením a postoji ještě nejsou dostatečně připravení na to být v pozici prarodiče. Dávají přednost pracovním úspěchům, upřednostňují kolektiv svých vrstevníků před vnoučaty. Tyto prožitky jsou pro ně důležitější a hodnotnější. Vraťme se ale k té pozitivní skupině prarodičů, kde převažují ti, kteří se samozřejmě jako samotní rodiče těší na nové členy rodiny. Jejich vnoučátka jsou pro ně cesta k určitému druhu seberealizace, předávání zkušeností a dovedností, rozmazlování, chlubení se s nimi. Podílení se na výchově a možnosti společně stráveného času- to všechno přispívá k lepšímu prožívání všedních dnů. Matějček (2005, s. 34) dává význam prarodičům tím, že „mohou pro dítě znamenat v budoucnosti velkou výchovnou hodnotu, jakou dnes mladí manželé nemohou třeba ani dohlédnout. Budou uvádět dítě do svého světa, budou spojovat v jeho představách současnost s minulostí, budou mu předávat tradice a osvědčené hodnoty. A co víc, na

postoji mladých rodičů k nim se bude formovat postoj tohoto dítěte k těmto dnešním jeho rodičům za nějakých třicet, čtyřicet let, až tito rodiče budou sami staří.“

Stáří je pro některé lidi etapa života, které se bojí, naopak pro jiné to není zvláštní změna v společenském statu. Toto období nemá počátek ale pouze konec, nelze tedy přesně určit jakou událostí či věkem etapa stáří začíná. Každý z autorů období stáří vyčleňuje podle svých kritérií. Kraus (2014, s. 63) tuto etapu života definuje následovně:

„Stáří představuje etapu, jejíž hranice rovněž nelze zcela přesně určit. Události, jakými jsou např. ovdovění, odchod do důchodu nebo narození vnoučat, ba ani sama smrt, nejsou na stáří nezbytně vázány. V této fázi však v každém případě dochází k jistým proměnám a obrátům.“

Změní se tedy něco v této životní etapě, ve stáří? Podle mého názoru se osobnost ve stáří příliš nemění. V podstatě za podobných životních podmínek zůstává stejná. Spokojení lidé bývají šťastní i v pozdějším věku. V případě, že přibudou životní problémy, je větší pravděpodobnost, že se nezmění ani osobnost. Na případné změny upozorňuje Thorová (2018, s. 271) : „Teprve okolo 80 let jsou změny osobnosti patrnější zejména ve spojení s negativními životními událostmi.“

Narozením vnoučat prarodič naplňuje svůj volný čas, své emoce, pocity. Vnouče vyjadřuje prarodiči čisté city, náklonnost, má z něj radost. Touto cestou prarodič uspokojuje i své citové potřeby. Vágnerová (2007, s. 284) popisuje, jak „narození vnoučete uspokojuje mnohé psychické potřeby prarodiče:

- Potřeba stimulace. Vnouče přináší mnoho nových podnětů, s nimiž je spojena možnost různé prarodičovské aktivity. Obvykle příjemné a lákavé.
- Potřeba orientace. Prarodič se musí přizpůsobit nové situaci, změně mnoha rolí a vztahů.
- Potřeba citového vztahu. Vnouče je vděčným objektem citové investice, přijímá lásku dědečka i babičky a oplácí ji.
- Potřeba seberealizace. Zdravé vnouče potvrzuje kontinuitu i kvalitu rodu, a tím i prarodiče. I on se s ním může chlubit, je to také jeho potomek, přestože se narodil v další generaci.
- Potřeba otevřené budoucnosti. Vnouče je symbolicky chápáno jako pokračování vlastního života, zajišťuje určitou rodovou kontinuitu.“

Mnoha rodičům se doba strávená prací prodlužuje například z ekonomického hlediska, ale také zde může hrát velkou roli budování kariéry. V těchto chvílích přichází na řadu prarodiče a jejich pomoc. Najdeme čím dál více rozvedených manželství či matky samoživitelky. Samozřejmě nechci poukazovat na to, že prarodiče pomáhají jen v rozpadlých či nefunkčních rodinách. Hrají velmi důležitou roli obecně při pomoci jak v domácnosti, tak ve výchově dětí. „Role prarodiče je biologicky podmíněna, je neselektivní a má trvalý charakter.“ (Vágnerová, 2007, s. 281)

Prarodiče učí děti novým věcem. Fontana (2014, s. 146) definoval učení tím, že je to „poměrně trvalá změna v potenciálním chování jedince v důsledku zkušenosti. Tato definice upozorňuje na tři věci: za první, že učení musí jedince nějak změnit; za druhé, že tato změna nastává v důsledku zkušenosti; a za třetí, že to je změna v jeho potenciálním chování.“ Základním kamenem je však komunikace. Pouhé vyprávění příběhů a pohádek rozvíjí dítě v mnoha směrech. V tomto smyslu se jedná o nenucenou formu učení pomocí dialogu. „Komunikace může být spontánní, vyrůstající převážně z přirozené potřeby sdělovat a sociálně integrovat, anebo může jít o komunikaci cílenou a řízenou jistým záměrem.“ (Musil, 2008, s. 11) Tímto chápu učení jak přirozenou, neuvědomělou cestou, tak záměrné vysvětlování situace či faktu.

Tak jako se rodina vyčleňuje svými typickými znaky, tak má i prarodičovská role svou funkci a význam. Ty se snaží vymezit Vágnerová (2007, s. 282). Dělí je:

- „Prarodičovská role posouvá generační příslušnost jedince, a proto má z tohoto hlediska největší subjektivní význam, když ji člověk získá poprvé.
- Mění vztahy uvnitř rodiny. Role prarodiče potvrzuje pozici staršího člověka uvnitř rodiny. Narození vnoučete mění vztah s vlastním dítětem, které se stalo rodičem. Vztah prarodičů a vnuků je charakteristický značnou citovou vřelostí a potřebou stárnoucích lidí vnuky chránit a pečovat o ně, ale jeho finální podoba je ovlivňována a ovládána rodičovskou generací.
- Potvrzuje normalitu rodiny, protože splňuje určitá sociální očekávání.
- Prarodič nemá stejná práva ani stejné povinnosti jako rodič. Jeho pozice je vymezena protikladnými znaky.“

2 SOCIALIZACE DÍTĚ PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU

Socializace je celoživotní proces začleňování se do společnosti, přijímání zvyků, norem a hodnot dané kultury. Z celé této škály pojmů se zaměřuji na bližší vymezení socializace dítěte předškolního věku. Dítě se od narození přizpůsobuje novému prostředí a učí se v něm žít. Napodobuje vzorce chování. Nejprve opakuje gesta, způsoby vyjadřování svých rodičů, sourozenců a prarodičů, tzn. nejbližších okolních osob, kterými je dítě ovlivňováno. Později si samo všímá, jak se chovají jeho vrstevníci a kamarádi. Přejímá jejich zvyky a návyky.

Každý z autorů vymezuje socializaci dítěte podobně. Pohled každého z nich se může v jistých částech lišit, avšak pokud si přečteme všechny definice, nalezneme v nich společné znaky. Podle mého názoru Kraus rozvedl Helusovu velmi primitivní definici do širší škály.

Helus (2015, s. 73) „chápe socializaci jako transformaci jedince v sociální bytost.“ Toto vymezení je velmi strohé a nic neříkající. Samozřejmě si myslím, že bychom u Heluse našli v jeho dalších knihách propracovanější definici. Ale má volba byla záměrná, z důvodu porovnání.

„Socializací rozumíme proces postupné přeměny člověka jako biologické bytosti v bytost společenskou, tedy postupné začleňování se do života dané společnosti. Proces, v němž se učíme v dané společnosti žít. Socializace probíhá po celý život nahodile, živelně.“ (Kraus, 2014, s. 59)

Definice, s níž se nejvíce ztotožňuji, je od Procházky. Popisuje zde přesně i zároveň s nadhledem faktory, které dítě ovlivňují při jeho vývoji a socializaci. Nalezneme v ní komplexní pohled na tuto problematiku.

„Socializace je proces, který trvá celý život a v jehož průběhu si jedinec osvojuje formy jednání a chování, poznatky, jazyk, hodnoty a kulturu a začleňuje se tak do společnosti. Proces socializace vzniká na základě sociálního učení (tj. takové učení, které se uskutečňuje v sociálních podmínkách, situacích).“ (Procházka, 2012, s. 90)

Vývojové aspekty socializačního procesu mohou být nezralost nástupu do školských zařízení, nepřijímání jiných autorit než jsou rodiče, neschopnost sdílet věci s ostatními.

2.1 Sociální skupiny ovlivňující dítě předškolního věku

„Socializace se neučí ve škole z učebnic, ale učíme se jí ve škole života. Socializace se odehrává mezi lidmi, když jsme spolu v sociální interakci.“ (Novotná, 2008, s. 32) Každý den se setkáváme jak s jednotlivci, tak se skupinami lidí. Primární sociální skupina je skupinou, která je s námi v interakci jako první. Zpravidla to bývá rodina, ať už v užších nebo širším pojetí. Dítě v předškolním věku nezná pouze rodinu, ale při nástupu do MŠ poznává nové autority a kamarády. Proto další sociální skupinou mohou být například vrstevníci, čili vrstevnické skupiny. „Jsou to skupiny, které charakterizuje věková, ale také názorová blízkost, z níž vyplývá souhlasné jednání. Vyznačují se bezprostředními kontakty a silným pocitem příslušnosti ke skupině. Lze uvažovat o dvou funkcích těchto skupin:

- Příslušníci mají možnost v nich ukázat, co se naučili tím, že se účastní života dospělých.
- Utvářením vrstevnických skupin jejich členové rozvíjejí samostatné úsilí a uskutečňují své celé potřeby, které nemohou realizovat v jiných formách aktivit, pokud nedosáhnou sociální dospělosti.“(Kraus, 2014, s. 88)

Jedinec pomocí skupiny může také uspokojit své potřeby, patřit někam, najít na sobě samém společné znaky, symboly s danými lidmi. Novotná (2010, s. 34) tvrdí, že „skupina má pro posilování skupinové identity k dispozici určité nástroje, které může využívat: skupinové symboly a rituály. Skupinovým symbolem může být oblek, úprava vlasů a obličej, mimika aj.“

Nyní se ale vraťme k socializaci dítěte předškolního věku a pojmům s ní spojené. Při socializaci si dítě osvojuje jisté formy chování a prezentování sebe samého. S tímto ohledem také společnost na jedince pohlíží. Jakým způsobem jedinec zaujímá postoje, role a hodnoty v daných situacích. Kraus (2014, s. 60) uvádí, že „socializace vede k osvojení si určitých sociálních rolí, tj. způsobu chování, které sociální okolí očekává na základě věku daného jedince, jeho pohlaví a společenského statusu.“ Svým chováním ovlivňujeme své okolí v pozitivním tak i v negativním smyslu. Může se stát, že zvolený vzor nesplňuje obecně společenské předpoklady chování, což má za následek vyčlenění jedince z kolektivu, v jiném případě i ze společnosti. Jedinci si volí své vzory a podle nich se snaží prezentovat. Kraus (2014) tento faktor popisuje tím, že na socializaci má velký vliv prostředí, v němž daný proces probíhá.

2.2 Činitelé a etapy socializace

Existuje několik činitelů, kteří vstupují do procesu socializace dítěte předškolního věku a ovlivňují ho. Je to přirozený a v podstatě předem daný stav. Mohou to být blízké osoby, kamarádi v MŠ, ale také náhodný kolem jdoucí, který na nás například zapůsobí svých vzhledem, chováním. Tito činitelé na nás mohou působit dlouhodobě, čímž je myšlena rodina. Zde bych zdůraznila prarodiče jako časté činitele socializace dítěte předškolního věku. Krátkodobý činitel může být pro dítě např. cizí osoba.

Kraus (2014, s. 64) dělí činitele socializace následovně:

- „Genotyp - soubor vlastností, které člověk získává v okamžiku početí
- Vrozené dispozice - zahrnují změny v prenatálním období vývoje
- Dále jisté míry přirozené aktivity
- Vlivy prostředí
- Výchova

Vyústěním je fenotyp- soubor znaků, jimiž se jedinec projevuje v daném stádiu svého vývoje.“

Někteří z autorů vnímají pouze současnost, ale nemyslí na to, co bylo ještě před narozením. V tomto pohledu se Kraus velmi liší od autorů, kteří pohlížejí na aktuální stav, prostředí a dění kolem dítěte předškolního věku. Můžeme tedy považovat rozdělení Thorové za více tradiční ale i povrchové. Prarodiče v jejím dělení zaujímají první skupinu.

Thorová (2015, s. 181) uvádí, že: „Společnost jedinci socializaci zprostředkovává prostřednictvím socializačních činitelů, mezi ně patří:

- Nejrůznější sociální skupiny, od nichž je jedinec dlouhodobě začleněn (rodina, škola aj.)
- Nejdůležitější osoby, s nimiž jedinec vstupuje do různých vztahů (otec, matka, učitel, přítel aj.)
- Sdělovací prostředky (tiskoviny, internet aj.).“

Socializace má své etapy. Opět můžeme najít více typů dělení socializace u každého autora. Vyzdvihla bych tedy proto tři autory, ve kterých jsem našla formulace, s nimiž se ztotožňuji, a souvisí s mým tématem socializace dítěte předškolního věku.

Helus (2015, s. 73) rozdělil socializace do dvou částí:

- „Socializace na úrovni antropogeneze- díky sociálnímu prostředí získáváme typicky lidské rysy, stáváme se bytostí.
- Socializace na úrovni tzv. modální osoby- díky konkrétní sociální vrstvě, ve které žijeme, díky kultuře, profesi, lokalitě, v níž žijeme, získáváme specifické návyky, projevy chování, kulturní úroveň.“

Rozdílné a detailnější dělení uvádí Průcha. Skoro totožné rozdělení jsem našla taktéž u Procházky, který rozčlenil méně etap socializace než Průcha. Avšak pro pochopení problematiky je to dostatečné. S tématem dítěte předškolního věku se setkáme ve druhé a třetí etapě dělení podle Průchy.

Průcha (2008, s. 216) uvádí, že „socializace jako proces má své etapy, ve kterých tedy dochází ke specifikům, která jsou součástí sociálního učení. Prvním místem tohoto procesu je rodina, dále škola, vrstevníci a široké společenské prostředí.“

Socializace dítěte se podle Průchy člení do tří etap:

- „etapa, v níž se dítě identifikuje s matkou a nachází tak stabilitu vztahů ve společnosti.
- etapa, v níž se dítě snaží osamostatnit, najít své místo v síti sociálních vztahů a v níž se vytváří základ vlastností jedince a jeho hodnot.
- etapa, v níž se dítě začleňuje do širších sociálních vztahů a systému sociálních rolí, které již nejsou vymezeny pouze životem v rodině, ale vstupem dítěte do dalších sociálních skupin.“

Prarodiče nelze přesně zařadit do jedné z etap. Dítě je nejprve v kontaktu s matkou, tudíž dle mého názoru v této části dělení prarodiče nepatří. Zvolila bych proto následující, kdy se dítě setkává s širším okolím a vytváří si řád v sociálních vztazích.

Jako další vývojové aspekty socializace dítěte předškolního věku bych zmínila sociální kreativitu. Dítě má dobrý emoční vztah k lidem, dokáže být v rovnováze v síti vztahů. Pokud je vývoj opožděný, může mít dítě problémy ve schopnosti komunikace s druhými lidmi, orientovat se ve vztazích, v osobách bližších a cizích.

„V celém tomto procesu je důležitá rovněž sociální kreativita, která se podílí na způsobu utváření vztahu ke druhým lidem, ke svému okolí i k sobě samému, na aktivním uchopení životních situací a konstrukci životního stylu.“ (Kraus, 2014, s. 61) Na základě chování s jakým přistupujeme k jiným lidem, si vytváříme své sociální skupiny. Pokud jsme

nadšení do společného znaku skupiny a produkujeme aktivity, ostatní členové skupiny nás mohou přijmout rychleji.

Socializace probíhá po celý život, tudíž v každé fázi našeho života má socializace i jisté úrovně či by se dalo říci roviny, v kterých se pohybujeme.

Kraus (2014, s. 61) uvádí: „životní dráhy, v nichž se socializace v průběhu celého života odvíjí, jsou:

- Rodinná - pro ni je v současnosti typické pozdější zakládání vlastní rodiny, což je u velké části populace spojeno s prodlužující se profesní přípravou a v mnoha případech také s obavami z převzetí odpovědnosti. Postupně přibývá i mladých lidí, kteří nechtějí vůbec založit rodinu a žijí sami.
- Profesní - přináší stále vzrůstající nároky a požadavky na zvyšování kvalifikace a potřebu rekvalifikace.
- Společenská - v současnosti je pro ni charakteristická malá snaha a celková neochota se v ní nějak projevit. Zřejmě to souvisí s jistou izolovaností a individualizací života.“

Kraus (2014) rozděluje fáze socializace na fázi přípravnou a realizační, kdy přípravnou fázi chápu jako základ lidského fungování. Spočívá v řeči a osvojování si hodnot a norem, kdy člověk projde akulturací (proces kulturních změn, které jsou důsledkem těsných kontaktů rozdílných kultur). Realizační fázi chápu jako vyšší metu socializace, kdy člověk získává jisté sociální role a pozice s ohledem na fázi v jaké se aktuálně nachází. Další jeho rozdělení je na sociabilitu, personalizaci, profesionalizaci a společenskou angažovanost. S tímto dalším dělením tolik nesouhlasím, protože jisté fáze se podle mého názoru prolínají a nelze přesně určit jejich pořadí. Prarodiče vstupují hlavně do fáze přípravné, kdy dítě učí básničky, písničky, ale také je učí hodnotám, s kterými se sami ztotožňují. V realizační etapě se podílí samozřejmě také. Avšak nachází se zde i spousta jiných činitelů. V této etapě není jejich pozice tolik významná, jak tomu je v přípravné.

2.3 Sociální vývoj jedince

O vymezení sociálního vývoje se snaží Thorová (2018, s. 131): „Sociální vývoj začíná narozením a pokračuje s nově se objevujícími vývojovými úkoly a rolemi až do smrti.“

Jak bylo již napsáno, na socializaci a sociální vývoj obecně, má vliv spousta faktorů. Jak vnějších tak vnitřních. Opět bych chtěla zdůraznit důležitost role rodiny a také MŠ (paní učitelka, kamarádi), kteří se na vývoji velmi podílejí. Procházka (2012, s. 101) vyzdvihuje tento fakt tím, že: „Rodina má pro zdravý vývoj jedince nesmírný význam, plní v tomto kontextu široké spektrum funkcí a rolí, a je proto vnímána jako naprosto unikátní prostředí“

Tento fakt si uvědomuje zajisté více autorů. Jednou z nich je také Thorová (2018, s. 181), která říká, že „první sociální vlivy zprostředkovává rodina, zejména matka, otec a sourozenci, později se sociální svět dítěte rozšiřuje vně rodiny. Pro rozvíjení a posilování sociálních kompetencí začnou být důležití vrstevníci a další osoby, se kterými dítě přichází do kontaktu a kteří pro ně představují autoritu.“ Tím se myslí zmiňovaná MŠ. Postoje a názory paní učitelky jsou velmi důležité a mohou se odrážet ve vývoji dítěte. Dítě tráví víc než polovinu času dne v MŠ, tudíž je tímto prostředím a jedinci ve velké míře ovlivňováno. „Mateřská škola je považována za místo, které hraje v rozvoji kognitivních, osobnostních i sociálních dovedností významnou roli. Do mateřské školy dochází v České republice okolo 90% dětské populace.“ (Kuchářová et al., 2009) Je to vysoké procento populace dětí. Z toho vyplývá, že MŠ je další navazující institucí, která působí na socializaci jedince. Kraus (2014, s. 60) potvrzuje toto zjištění také tím, že uvádí: „Škola jako další společenská instituce navazuje na působení rodiny a výsledky primární socializace.“

Nalezneme ale bohužel i takové jedince, rodiče, kteří MŠ odmítají a nechávají si dítě v domácí péči. Dle mého názoru je tento směr nezodpovědný, dítě nastupuje do základní školy ne zcela socializované. Dítě si díky MŠ zvyká na pravidelný denní režim, kolektiv a pozná jiné authority, než jsou rodiče, které se musí naučit respektovat. Z tohoto důvodu se zavedl povinný poslední ročník předškolní docházky. Další myšlenkou tohoto zákona bylo zamezení výskytu odkladu nástupu dětí do ZŠ z důvodu nezralosti a nepřipravenosti.

Matějček (2005, s. 143) tuto myšlenku popisuje ve své knize: „Stává se však, že někteří rodiče sami mateřskou školu odmítají a své dítě mezi druhé děti jaksí z principu ani nepouštějí. Buď ze strachu, aby si neublížilo, nebylo nemocné, něco „nechytlo“, nebo aby se nedostalo do špatné společnosti, aby od dětí něco nežádoucího „nepochytilo“, aby je měli neustále pod kontrolou, anebo konečně, aby je snad paní učitelky neučily něčemu, co si oni nepřejí“

Další důležitou skupinou, která ovlivňuje sociální vývoj jedince je vrstevnická skupina. Již jsme se o ní něco dozvěděli, avšak zde stojí také za zmínku.

Jedinec má potřebu patřit do společnosti, kolektivu. Thorová zmiňuje myšlenku nutnosti vrstevníků na sociálním vývoji jedince jako nejasnou, mohou se samozřejmě prokázat i negativní vlivy vrstevníků na jedince při použití sociálního tlaku, čímž jedinec mění své jednání. Mnohdy v negativním směru. Tímto bych chtěla poznamenat vzájemnou souvislost mezi pozitivními a negativními vztahy mezi vrstevníky, které se poté odrážejí v chování jedince. „Důležitým faktorem jsou samozřejmě vztahy mezi jedinci. Dítě raději přímá rady a pomoc od člověka, s kterým má kladný vztah. Tohle pravidlo platí všeobecně pro všechny lidi, avšak dospělí musí tenhle fakt častokrát přejít a přijmout jisté věci i od lidí, s kterými neradi komunikují a mají k nim negativní vztah. Rodičovská výchova je typicky orientovaná na prosociální, a nikoli antisociální chování, rodiče učí dítě přiměřené společenské konformitě a vedou dítě, aby se vyhýbalo oběma extrémním pólům.“(Thorová, 2018, s. 203) Rodiče i prarodiče mají velký vliv na dítě předškolního a nižšího věku, protože děti napodobují nejvíce právě jejich chování. Proto si musí být velmi dobře vědomi toho, jak se chovají a jednají s druhými lidmi.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

3 PRARODIČE JAKO AKTÉŘI SOCIALIZACE DÍTĚTE PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU

3.1 Metodologie výzkumu

V teoretické části jsem shromažďovala poznatky o vlivu prarodičů na socializaci dítěte předškolního věku a prarodičích. Socializace je velmi důležitý proces ve vývoji dítěte. Následuje praktická část mého výzkumu, ve které se budu snažit zjistit, jak participují prarodiče na socializaci dítěte předškolního věku. Výzkum má kvalitativní charakter. „Kvalitativní výzkum předpokládá sledování určitého jevu. Výsledky nelze kvantifikovat, avšak badatel je může plasticky popsat.“ (Vavřík, 2009, s. 34)

Z dosavadních výzkumů a z mé teoretické části bakalářské práce je vidno, že se prarodiče zapojují do výchovy a začleňování dítěte předškolního věku do společnosti. V praktické části se proto snažíme odhalit a odpovědět si na otázky, jak participují prarodiče na socializaci dítěte předškolního věku.

3.2 Cíle výzkumu

Cílem výzkumu je odhalit, jak prarodiče participují na socializaci svých vnoučat v předškolním věku. Z hlediska mého výzkumu je velmi důležitý společně strávený čas prarodičů s jejich vnoučaty.

Dílčí výzkumné cíle:

- Popsat jak prarodič prožívá společný čas s vnoučetem předškolního věku.
- Odhalit roli prarodičů v rodině dítěte předškolního věku.

Na základě hlavních a dílčích výzkumných cílů vzešla hlavní výzkumná otázka a dílčí výzkumné otázky:

- Jak prarodiče participují na socializaci svých vnoučat v předškolním věku?
 - Jak prarodič prožívá společný čas s vnoučetem předškolního věku?
 - Jaká je role prarodičů v rodině dítěte předškolního věku?

3.3 Výzkumná strategie

„Při plánování kvalitativního výzkumu nejde tolik o rozložení předmětu na jeho části a o operacionalizaci proměnných. Záleží v něm především na zohlednění relativních kontextuálních podmínek, vytvoření celistvého obrazu situace“ (Hendl, 2016, s. 60)

Téma prarodiče a děti předškolního věku není zcela dobře prozkoumané. Najdeme spousty výzkumů o dětech předškolního věku v souvislosti s výzkumy o socializaci dětí v MŠ. Avšak výzkumů na téma prarodiče a dětí předškolního věku jen málo, proto bylo zapotřebí vnímat tuto problematiku pečlivěji. Praktická část bakalářské práce byla vedena směrem kvalitativního výzkumu. Myslím si, že touto cestou více proniknu do problematiky.

3.4 Výzkumný vzorek a výzkumná metoda

„Výzkumný terén není brán jako samoobsluha s daty, kde si různě zaměřeni zákazníci vybírají zboží podle chuti. Dochází k přechodu modelu spolupráce. Účastníci se v různé míře podílejí na tvorbě závěrečných výsledků výzkumu.“ (Švaříček, 2014, s 18)

Výzkumný terén a vzorek byl zvolen záměrně. Bydlím na vesnici. Z důvodu lepší dostupnosti a komunikace s prarodiči jsem si vybrala participanty právě z vesnic. Oslovila jsem celkem 15 prarodičů, ale bohužel mne 5 z nich odmítlo. O účast v mém výzkumu neměli vůbec zájem. Rozhovor se uskutečnil s 10 participanty. Jednalo se o 4 muže a 6 žen. Z hlediska kvalitativního typu výzkumu si myslím, že tento počet prarodičů je dostatečný.

Zvolená výzkumná metoda bylo polostrukturované interview s prarodiči o jejich vnoučatech. Tato metoda se jevila jako nejvhodnější způsob pro sběr dat, protože jsem mohla být v přímém kontaktu s participanty, vést rozhovor podle předem stanovené osnovy a zároveň flexibilně reagovat na sdělované skutečnosti.

3.5 Vstup do terénu

Výzkum jsem realizovala v místě svého bydliště a v blízkém okolí. Tuto lokalitu jsem si zvolila proto, že je mi bližší než například prostředí města. Přemýšlela jsem tedy, kdo z mých známých má již dítě předškolního věku a koho mohu oslovit. Bohužel znám spíše rodiče ještě malých dětí, které teprve budou nastupovat do MŠ, a v rodině máme již velké

děti na základní škole. Dále jsem proto zašla do místní MŠ a poradila se s vedoucí paní učitelkou, který z prarodičů je komunikativní a byl by ochoten podstoupit se mnou rozhovor. Na její doporučení jsem oslovila 6 prarodičů. Jednalo se přesněji o 3 ženy a 3 muže. Avšak pouze polovina z nich mi rozhovor přislíbila. Zde jsem pochopila, že ochota a vstřícnost prarodičů nebude velká a nalézt adekvátní počet participantů, bude složitější, než jsem si myslela. S maminkou jsme proto přemýšlely, koho dále požádat o rozhovor. Finální počet participantů, kteří souhlasili s rozhovorem, byl 10.

Nejdříve jsem si s prarodiči domluvila schůzku, na které jsem je informovala o tématech mých dotazů. Dále jsme se dohodli na termínu rozhovoru. Rozhovor jsem vedla v domě prarodičů, aby se cítili pohodlně a klidně, tudíž jsem se musela přepravit i do dvou vedlejších vesnic. První rozhovor byl zkušební, s participantem č. 1 jsem se znala již několik let, tudíž jsme posléze rozhovor ještě opakovali, abych měla kompletní data. Z prvního rozhovoru jsem byla nejistá a rozpačitá. Druhý rozhovor byl za účasti dítěte předškolního věku a jako další faktor беру to, že rozhovor se vedl souběžně s oběma prarodiči, jak mužem tak ženou. Zde jsem zjistila, že je lépe vést rozhovor odděleně. Žena mluvila více než muž, manžel pouze přikyvoval a zdůrazňoval slova manželky. Proto jsem si další rozhovor domluvila s každým prarodičem zvlášť. Všechny rozhovory probíhali v poklidu, v přátelské atmosféře. Předem jsem si připravila informovaný souhlas, který jsem před rozhovorem vysvětlila a předala k podpisu participantům (viz příloha P1). Rozhovor nebylo možné ihned zapisovat, z důvodu naslouchání vyprávění a případné podotázce, která z rozhovoru vyplynula. Nahrávala jsem si jej tedy na diktafon. Někteří prarodiče z něj byli zpočátku nervózní, ale v momentu, kdy začali vyprávět, přestali si jej všimnout. Nikdo nevyužil nabídku neodpovídat na nevhodně položené otázky.

Sesbírané data jsem poté doslovně přepsala do programu Microsoft Word. Techniku pro zpracování dat jsem zvolila otevřené kódování, přesněji jsem využila techniku papír a tužka. Texty jsem si vytiskla, několikrát přečetla a vybraným částem jsem přiřadila kódy. Kódy jsem nenechala ve znění prarodičů, ale upravila si je do vhodnější varianty. Po dokončení kódování mi vzešlo určitý počet kódů, které jsem musela systematicky kategorizovat. Z této analýzy se mi tedy vytvořily kategorie.

3.6 Charakteristika participantů výzkumu

Do výzkumu se zapojilo 10 prarodičů - 6 žen a 4 muži, kteří bydlí v obci. Můj výběr byl záměrný.

5 z 10 participantů se nacházejí již v důchodu a zbylí chodí stále do práce. Tento fakt mi vytvořil velmi rozdílné pohledy na sesbíraná data. Věkové rozpětí prarodičů se pohybovalo od 54 do 75 let.

Prarodič č. 1

Jednalo se o nejmladší účastníci mého výzkumu. Žena ve věku 54 let, tudíž stále pracující osoba. Bydlí s druhým manželem v nedaleké vesnici v rodinném domě. Jedná se o velmi zaměstnanou ženu, protože má svou práci v pečovatelském domě, ale zároveň dochází na brigády do supermarketu. S tímto pracovním vytížením byla jediná z mých participantů, která vidá svého vnuka nejméně. Dalším faktorem, který ji znevýhodňuje od ostatních participantů, je to, že s vnukem nebydlí v jedné domácnosti. Má jednoho syna a jednu dceru, ale s tou se bohužel nevidá. Pouze jeden vnuk ji tedy dělá šťastnou. Z toho důvodu si rodiny velmi váží, ačkoliv na ni nemá tolik času, kolik by si představovala.

Prarodič č. 2

Druhý participant je žena ve věku 62 let. Má 4 vnoučata, z toho jedna vnučka je v předškolním věku, jedná se tedy o dívku. Tato žena chodí stále do práce a to na čtyřsměnný provoz. Má časově velmi náročnou práci. V tomto vyšším věku lidé snášejí střídání směn hůře, proto musí více odpočívat. Pracuje i dva víkendy v měsíci. To znamená, že nemá mnoho času na dvě vnoučata, která s ní nebydlí. S vnučkou, díky níž jsme vedli rozhovor, bydlí společně v rodinném domě. Díky tomu se vidí prakticky denně a je velkou oporou také pro svou dceru.

Prarodič č. 3

První muž v mém výzkumu. Má 65 let a je manželem prarodiče č. 2. Pracuje též ve firmě s čtyřsměnným provozem. Jako muž má v této firmě těžkou práci, tudíž je často unavený. Vnoučatům se snaží věnovat, co nejvíce to jde. Převážně děti do kroužků, tráví s nimi

jejich společný volný čas. Jedná se o velmi hodného muže, který má rád děti, ale taky čas sám pro sebe, při čtení denního tisku. Muž bydlí s manželkou v blízké vesnici.

Prarodič č. 4

Další žena v pořadí již třetí. Je ve věku 66 let. Bydlí ve stejné vesnici jako já, výzkumník. Žije v rodinném domě s jednou z dcer a jejich 3 dětmi. Již nechodí do práce, je v důchodu. Zde lze vidět rozdíl v časovém rozložení dne a volného času na vnoučata v porovnání s předchozími participanty. Na již starší vnoučata neměla mnoho času, protože se starala o maminku svého manžela. Ta potřebovala ve vyšším věku svůj klid, tudíž za nimi vnoučata tolik nechodila, jak je to dnes. Má dvě dcery, kdy jedna bydlí ve stejném domě a druhá ve stejné vesnici, ale jen v jiném domě o 200m dál. Díky tomu je velkou pomocí i pro druhou, mladší dceru. Děti za ní rády chodí.

Prarodič č. 5

Další participant je v pořadí druhý muž mého výzkumu. Má 67 let a je manželem prarodiče č. 4. Nachází se také již v důchodu. Bydlí v jedné domácnosti s prarodičem č. 4 a jednou ze svých dcer. Jeho druhá dcera bydlí se dvěma dětmi nedaleko od nich, ale bohužel přišla o manžela při havárii na motorovém vozidle. Z tohoto důvodu potřebuje často pomoc s různými pracemi. Dědeček se proto snaží zabezpečit celou rodinu z pohledu mužské pomoci. Díky této pozici se dostává do různých situací, které jiný mužský participant z mého výzkumu nezažije.

Prarodič č. 6

Další z participantů mého výzkumu je straší žena, 75 let. Bydlí v rodinném domě ve stejné vesnici jako výzkumník. S pokročilým věkem je samozřejmé, že žena je již v důchodu. V domě žije s manželem a jednou bezdětnou dcerou. Manžel bohužel odmítl rozhovor. Její druhá dcera bydlí v rodinném domě v zahradě za jejich domem, tudíž k vnoučatům má velmi blízko. Dcera má jednu dceru v předškolním věku a ještě syna, který první rok navštěvuje MŠ. Participantka vidí svá vnoučata skoro denně i díky tomu, že chovají králíky a jiné domácí zvířata, protože je vnučka miluje. Tráví spolu spoustu času.

Prarodič č. 7

Tato žena má 55 let. Pracuje jako učitelka prvního stupně v základní škole ve vedlejší obci. Žije ve stejné vesnici jako většina participantů. Bydlí v patrovém rodinném domě pouze s manželem. Tři jejich dospělé děti bydlí v samostatných domech. Nejstarší syn má jednu dceru, kvůli které jsme uskutečnili rozhovor. Další dvě dcery mají každá dvě děti, ale ještě v nízkém věku. Všechna vnoučata tráví pravidelně čas s participantkou. Jedná se o prarodiče, který velmi pomáhá s výchovou a hlídáním dětí. Jako učitelka má k dětem samozřejmě krásný vztah. Sama se ve svém volném čase věnuje vedení pohybového kroužku pro děti.

Participant č. 8

Jedná se o muže ve věku 57 let. Participant je manželem participantky č. 7. Bydlí tedy ve společné domácnosti. Muž pracuje jako pojišťovací makléř. K dětem má velmi vřelý vztah, pravidelně pomáhá své manželce při hlídání vnoučat.

Participant č. 9

Žena ve věku 70 let, která bydlí ve stejné vesnici jako výzkumník. Participant již není zaměstnan, pobírá starobní důchod. Má celkem 6 vnoučat ve věkovém rozpětí 1 měsíc - 15 let. Rozhovor byl veden z důvodu vnučky v předškolním věku. Participant bydlí v jednom rodinném domě s nejmladším vnoučetem a další tři bydlí na protější straně ulice. Tento fakt přispívá k pravidelnému trávení společného času participanta a vnoučat.

Participant č. 10

Poslední z participantů je muž ve věku 71 let. Je manželem participanta č. 9. Jedná se o muže v důchodovém věku. Bydlí společně v rodinném domě s manželkou, synem, jeho přítelkyní a jedním vnukem. Snaží se vnoučata vést k včelařství, protože hledá svého následníka. Tráví s nimi všechn svůj volný čas, ale také je zapojuje do práce kolem domu a zahrady.

4 VÝSLEDKY ZKOUMANÉ VÝZKUMEM

Rozhovory, které vznikly při výzkumu, jsem několikrát přečetla a vypsala kódy, které bylo nutné seskupit do skupin. Tyto skupiny kódů jsem poté pojmenovala. Z analýzy dat vznikly následující kategorie, které jsou do jisté míry ovlivněné tím, že jako výzkumný terén jsem si zvolila vesnici:

4.1 Prarodič jako učitel

Již v teoretické části mé bakalářské práce jsem podotkla proces učení a jeho definici. V této kategorii se nejvíce odráží význam procesu učení. Prarodič se prezentuje jako učitel, kdy dítě učí novým věcem. Jak nenuceným způsobem při hře, tak cíleně například jízda na bruslích. Prarodič se dostává do této role spontánním způsobem, například při dopravě do kroužku, kdy dítěti vysvětluje a posléze s ním trénuje barvy na semaforu či některé z nejjednodušších dopravních značek, které cestou míjejí.

Tato role prarodiče se vyskytovala nejčastěji, až by se dalo říci v každém z rozhovorů. Děti se vyvíjí a učí se stále novým věcem. V současné době jsou děti velmi ovlivněny moderními technologiemi, s čímž prarodiče do jisté míry neumějí zacházet. Proto se jim snaží předat své zkušenosti z dětství, kdy neměli možnost být v kontaktu například s telefonem či tabletem. Učí je obyčejným věcem jako je skákat panáka a jiné.

Role učitele je podle mého názoru spontánní chování prarodiče. Nemusí si tuto funkci ani uvědomovat.

„Holky se mnou třeba rády chodí do obchodu, protože ví, že jim koupím, co chtějí. Ale tak i při tom nakupování se jim snažím vysvětlit, co jaký znak znamená, kudy se chodí, když je tam šipka, kdo parkuje na vyznačených místech pro vozíčkáře a tak no...“ (P3)

„Nebo třeba když jdeme na kola, tak vytáhnou zase tu roli toho chlapa a vykládám jim, jak si musí z kopce přibrzdit nebo případně přeřadit na nižší stupeň a tak a jak to má dělat, aby o tom něco věděli a tak, takové věci do života se jim sněžím předat. Vysvětlit jim jak to kolo funguje, aby se toho moc nepřekvapilo. A jinak jsme si nakreslili teď panáka, tak učíme se skákat panáka“ (P5)

„Lucka má strašně ráda králíky, ale neuměla se o ně starat, všechno se musela postupem času naučit a teď když dojde, jde i sama za nimi a dá jim seno.“ (P6)

4.2 Pomocník dítěte

Děti předškolního věku ještě neumí spoustu věcí jako my dospělý. Snaží se nás napodobovat, učí se z našeho chování. Ale s některými pomůckami či problémy si neví rady, tak vznikla tato kategorie. Prarodiče pomáhají vnoučatům se situacemi, v kterých potřebují pomoc dospělého. Dítě je omezeno například svou výškou, to znamená, že na některé věci nedosáhne. Ale také nemají tak dokonalou jemnou motoriku jako dospělý. Tímto se mívá u chlapců drobné manuální práce mužského charakteru nebo u dívek pomoc při zdolání jejich snů.

Do role pomocníka se dostávají prarodiče, kteří vedou svá vnoučata k samostatnosti. Pasují se do pozice pozorovatele, a když si dítě neví rady s předmětem či situací, tak pomohou. Objevila se zde i role pomocníka v rodině, kdy dědeček nahrazoval roli otce při výchově vnoučat a tím současně pomáhal své dceři.

Tímto prarodiče ukazují dětem, že pomáhat si je důležité a rodina tento kodex bezplatné pomoci uplatňuje.

„Pokud vidím, že to nechápe a mám tu možnost, tak se mi to stalo tady u nás doma, že byl na dvorku a došel a ptal se „Babičko a co je tady toto?“, odpověděla jsem slovně, ale když mu to nestačilo a ptal se na to třeba ještě dvakrát, šla jsem s ním ven a ukázala mu názorně, jak se to používá a co se s tím dělá. Nechci ho odbýt, když si neví rady. Dítě jde jednoduše odbýt, ale uškodí mu to.“ (P1)

„Nebo když jim tam něco pomáhám chlapského, třeba si koupili trampolínu, tak ji sestavit. S tím si dcera ani vnoučata sami neporadí. Když jsme ji s Filipkem stavěli, tak jsem ho nechal, aby udělal, co zvládne sám a když si řekl o pomoc nebo třeba s těžkými věcmi, co neunes, tak jsem pomohl. Je to takhle lepší, když ho zapojím do práce, něco se naučí a vždy mu samozřejmě pomůžu. On je rád a nebojí se pak zeptat o pomoc, než když se dřív stydět za to, co neumí vůči ostatním.“ (P5)

„Třeba večer, když si chce sama nachystat večeři, třeba namazat chleba. Tak když na něco nedosáhne v lednici nebo jí něco nejde otevřít, pomůžu. Ale vedeme ji k samostatnosti, takže co nejvíc, aby si udělala sama. Ze začátku jsem jí třeba pomáhala přidržovat nůž v ruce, ale teď to už zvládá sama. Nedrží ho správně, jak by měla, ale to se všechno naučí“ (P7)

4.3 Náhradní rodič dítěte

Tato kategorie vznikla v návaznosti na teoretickou část mé bakalářské práce. V ní jsem zmiňovala rozpad rodiny z tradičního pohledu, kariérní cíle na úkor rodiny či neúplnost rodiny jako matky samoživitelky. Všechny tyto okolnosti a podmínky vedou prarodiče k vytvoření role náhradního rodiče. Někteří tento stav odmítají, ale setkala jsme se spíše s kladnými postoji.

Při mém výzkumu jsem se setkala s prarodiči, kdy dědeček nahrazuje roli otce u svého vnuka z důvodu smrti jednoho z rodiče. Tato situace nastala již v útlém věku vnuka, proto si dědeček na postoj zvykl, přijal jej. Prezentuje se tím, že maminka dětí na ně není dostatečně přísná a všechno jim dovolí. Proto zde musí být i on jako pevná ruka rodiny a zakročit, když to situace z jeho pohledu vyžaduje.

Ale také babičky nahrazují matky, když své vnučky učí novým věcem, což by mělo náležet matkám. Suplují rodiče i například při návštěvě doktorů či zubařů. Pokud si rodiče nemohou vzít dovolenou v práci, zastoupí je prarodič.

„Tak jedna dcera přišla o manžela, takže musím být na ně metr, aby viděli i tu druhou stránku. Že jo maminka ta jim všechno dovolí a dopřeje a tak oni se, ale podle toho i pak chovají. Malý se kolikrát diví, že když já něco chcu, tak jak to že sem to nedostal. Tak jich hned zprdu a dám do latě, že to tak teda nefunguje. Ty vztahy jsou trošku jinačí než s těmi, co bydlí s námi, kteří mají tátu.“ (P5)

„Dcera teď pracuje každý den do 5 tak když měla teď Denisa neštovice, tak jsem s ní byla já u doktora. Prostě kdo může, ten zaskočí. Nebo tu druhou když se potřebuje zavézt do školy, jedou jí špatně autobusy, tak je samozřejmě zavezeme. Denisa byla i přes ty neštovice teď hodně s námi, léčila se u nás. Zítra máme jít spolu na kontrolu k doktorce a tak prostě.“ (P2)

„Dále například ve čtvrtek vozím vnučku do Zlína na balet. Rodiče nemají možnost odejít z práce tak brzy. Ona si to velice přála, tak ji vozím já místo rodičů.“

Já jsem doposud každé ráno vodila děti do školky. Vstala jsem o půl 6, abych se přesunula k ní domů a pomohla jí ráno, protože musela brzy ráno do práce. Jsme rádi, že se můžeme podílet na té výchově dětí, protože poté odrostou a budou mít jiné zájmy. Vidíme to na dvou starších vnučích, kteří jsou už úplně samostatní, by se dalo říct.“ (P4)

4.4 Partner pro trávení volného času

Tato kategorie se objevila automaticky ve všech rozhovorech. Na počátku každého interview prarodiče mluvili obecně o tom, co dělají ve volném čase se svými vnoučaty, až posléze přešli k detailnějším a zajímavějším faktům. Zde se jedná o to, jak prarodič smysluplně vyplňuje čas s vnoučetem a při tom ho něco naučí, zahraje si s ním a je mu partnerem.

Prarodiče jsou však občas omezeni tělesným pohybem, nedovedou poskakovat celé odpoledne přes švihadlo či jezdit na kole. Proto se snaží vybírat pestré hry. Žádný z prarodičů ale samozřejmě nechce, aby se vnouče s nimi nudilo a nechtělo s nimi trávit svůj volný čas.

Tato kategorie má z části podobné rysy jako kategorie učitel, kdy děti neznají všechny hry, jaké hrávali jejich prarodiče. Proto prarodiče musí vnoučata tyto hry naučit, tím se dostávají do role učitele. Posléze je s nimi praktikují pravidelně, jsou tedy již v roli partnera pro volný čas.

Z mého výzkumu jsem zjistila, že prarodiče častěji nechávají vnoučata vybírat hry, které oni znají a chtějí je hrát. Přizpůsobují se jim.

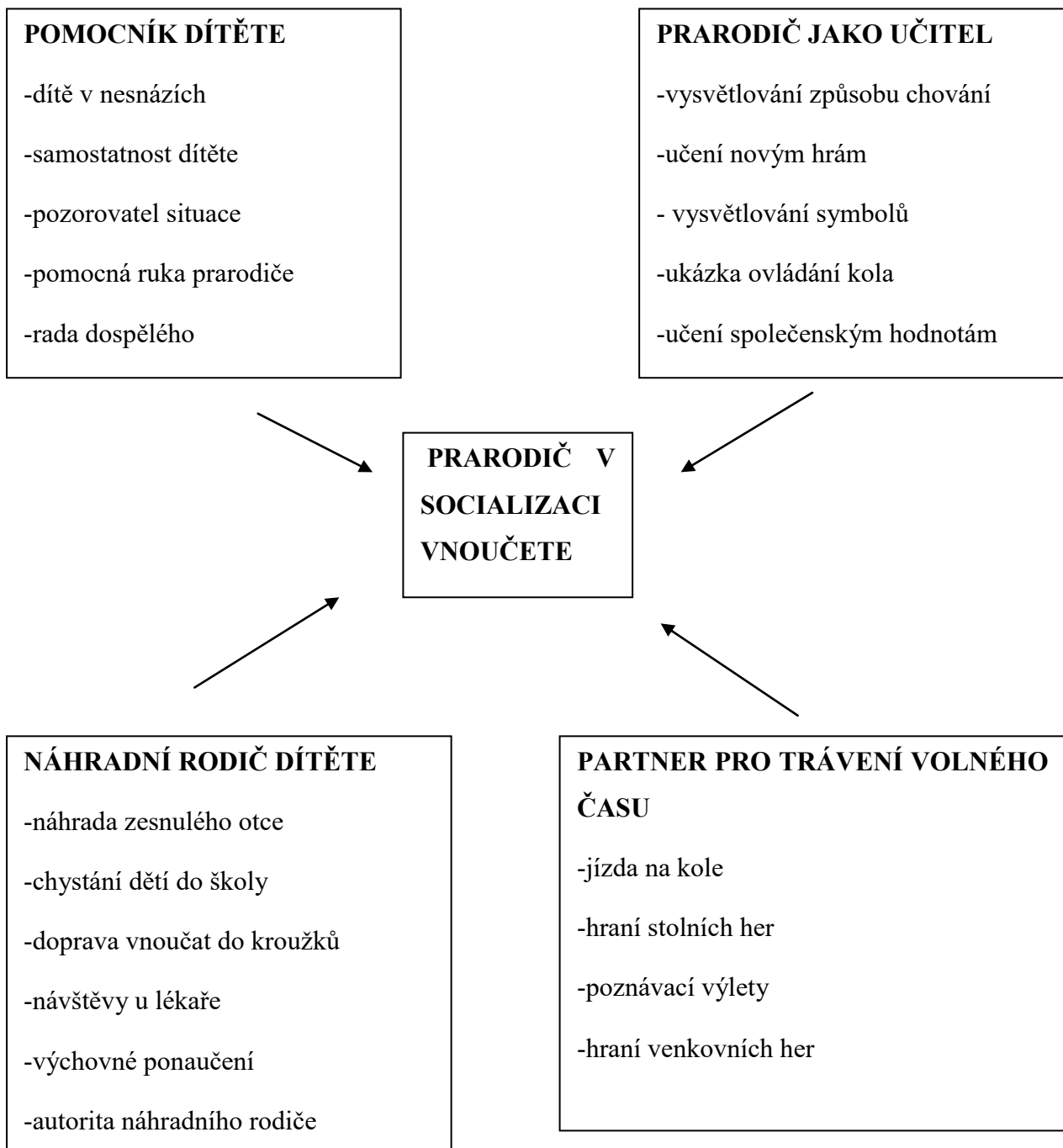
„Když byl sníh tak jsme chodili do parku bobovat, sněhuláky jsme dělali, teď jezdíme na kole, s Filipem kopeme fotbal na dvoře, když nefouká tak badminton. Nebo třeba děláme gymnastiku, že oni po mě rádi lozili a tak nebo třeba tady s nafukovacím balonkem to je teď poslední dobou baví, když nejdeme zrovna ven tak s tím blbneme, tím se nic nerozbije, takže to je dobré. Třeba teď minulý týden chtěli jet na kola, tak jsme jeli na kola. Udělali jsme si vyjížďku. A jinak jsme si nakreslili teď panáka, tak učíme se skákat panáka. Pořádáme nějaké výšlapy do přírody, výlety.“ (P5)

„V létě chodíme hodně na hřiště, je tam u toho hospoda a průlezky, takže jsme spokojeni všichni. S Deniskou jsme ale každý den, děláme ptákoviny, blbosti se naděláme až až. Chodí se na procházky, jezdí se na kole, na výlety. Už se těší, jak pojedeme do lázní na výlet.“ (P3)

„Malá má velice ráda schovku, u toho se nejvíc vyřádí. Jak je malá tak se schová všude a já ji pak nemůžu najít a jí se to tak velice líbí (smích). Já se kolikrát i bojím, ale jí je to jen k smíchu, ale tak co bych pro ni neudělal, že ano.“ (P8)

4.5 Schéma kategorií

Zde se nachází schéma kategorií s příklady kódů z rozhovorů s prarodiči. Prarodič jako aktér socializace dítěte předškolního věku se nachází uprostřed.

4.6 Závěry a diskuze

Na začátku empirické části mého výzkumu jsem si určila jednu hlavní a dvě vedlejší výzkumné otázky.

Vyhodnocení hlavní výzkumné a dílčích výzkumných otázek:

Výzkumná otázka č. 1: Jak prarodiče participují na socializaci svých vnoučat v předškolním věku?

Výsledkem mého výzkumu je zjištění, že prarodiče jsou, až na malé výjimky, s dětmi v kontaktu několikrát do týdne. Tento fakt vnímám tak, že prarodiče jsou pravidelnými účastníky v socializaci dítěte předškolního věku. Učí vnoučata novým věcem, pomáhají jim překonávat překážky, vysvětlují společenská pravidla a normy a připravují je na život. Předávají jim své znalosti jak z dětství, tak ze života dospělých, čímž je obohacují o cenné zkušenosti. Nenucenou formou je i vychovávají, nejčastěji pokud nahrazují rodiče v jejich nepřítomnosti při pravidelné docházce do MŠ či do kroužků.

Dílčí výzkumná otázka č. 1: Jak prarodič prožívá společný čas s vnoučetem předškolního věku?

Prarodiče s vnoučaty sportují, chodí na procházky, výlety, učí je říkanky či zapojují do dění v domácnosti. Spíše převládá hravá náplň společně stráveného času, ale také se zde objevuje výchovná a vzdělávací forma. Prarodiče učí děti obecně platným pravidlům společenského chování, například, že je slušné poděkovat a poprosit.

Činnosti převážně vybírají vnoučata sami a prarodiče se jim přizpůsobují. Avšak pokud jde o řízený výlet, vymýšlejí jeho části prarodiče a děti se jim podřídí.

Dílčí výzkumná otázka č. 2 : Jaká je role prarodičů v rodině dítěte předškolního věku?

V současné době je role prarodiče v rodině velmi důležitá. Rodiče zůstávají v práci déle a tak za ně u dětí zaskakují právě oni. Rodina bez prarodičů musí velmi dobře organizovat svůj čas, aby vše fungovalo dle jejich představ. Děti potřebují kolektiv k svému rozvoji, na což rodiče využívají často kroužky. Avšak pracovní vyčerpání rodiče nemá dostatek času přepravovat své dítě do těchto kroužků. Proto je velmi rád, pokud využije pomocnou ruku

prarodičů. Ti prezentují svou roli jako méně výchovnou, spíše jako rozmazlující. Ale podle sesbíraných dat si myslím, že tomu tak není. Prarodiče jsou rádi za svou roli v rodině a berou ji zodpovědně.

Z mého výzkumu je tedy vidno, že prarodiče se aktivně účastní na socializaci dítěte předškolního věku. Avšak nejvýznamnějším faktorem, který ovlivňuje jejich účast v tomto procesu, je to, zda se prarodiče nacházejí v pracovně-právním vztahu. Tato skutečnost podmínila četnost společně stráveného času. Práce zabírá prarodičům velké procento volného času, což má podstatný vliv na jejich vztah s vnoučaty. Na tuto problematiku existuje diplomová práce od Bc. Silvie Kovaříkové (2013) na téma: „Faktory ovlivňující vztahy dětí k prarodičům.“

Práce je vedena kvantitativním směrem na rozdíl od mé kvalitativní práce, ale přesto vidím spoustu podobných výsledků. Výzkum byl proveden pomocí dotazníku, kdy výzkumník nemá detailní informace o respondentech jako já při přímém rozhovoru s nimi.

Svou práci jsem realizovala prostřednictvím interview s prarodiči, které jsem si sama vybrala a požádala je o rozhovor. Tento fakt beru jako výhodu při výzkumné činnosti a následném vyhodnocování výsledků bádání.

Další rozdíl mezi našimi pracemi se nachází v tom, že v mém výzkumu jsou v hlavní roli prarodiče, kdežto v daném výzkumu děti ve věku od 11 do 12 let. Můj výzkum se také zabývá dětmi předškolního věku, ale pouze z pohledu toho, jak participují prarodiče na jejich socializaci.

Některé výsledky výzkumů se shodují, jiné jsou rozdílné. Například obě práce se shodují v tom, že vnoučata mají pravidelný kontakt s prarodiči. Naopak tvrzení, že děvčata mají vřelejší vztah k babičkám a chlapci k dědečkům, nemohu potvrdit. Ve zvoleném vzorku participantů a jejich vnoučat jsem měla 3 dívky a 3 chlapce. Výsledky nebyli odlišné u jednoho z pohlaví vůči druhému.

Oba výzkumy potvrzují to, že společně strávený čas prarodičů a dětí je velmi důležitý při vytváření správných společenských návyků a začleňování dětí do společnosti.

ZÁVĚR

Ve své bakalářské práci jsem odhalovala spojení prarodičů a jejich vnoučat v kontextu socializace těchto dětí. Zajímalo mě, jaký názor a postoj mají prarodiče vůči svým vnoučatům.

V teoretické části jsem popsala obecná východiska této problematiky. Použila jsem zde i článek z časopisu. Našla jsem pouze jediný, což vypovídá o tom, že toto téma není často předmětem zkoumání. V zahraničním tisku jsem také nenašla mnoho inspirace pro zpestření mé teoretické části.

V první kapitole jsem se zaměřila na rodinu a prarodiče, protože právě oni jsou lidé, s kterými se dítě dostává do kontaktu jako první. V této kapitole věnuji velkou pozornost uskupení rodiny a prarodičů v ní.

Druhá kapitola popisuje proces socializace dítěte předškolního věku, její činitele či etapy.

V praktické části mého výzkumu jsem provedla několik polostrukturovaných interview s prarodiči. Bohužel ne všichni oslovení jedinci souhlasili se zapojením do výzkumu. Proto jsem v konečném počtu neměla mnoho participantů, a to 10. Jedinci z vesnice mě více zaujali než participantů z města. Tudíž jsem se zaměřila na obec. Samozřejmě i zde se našli osoby, které mne odmítly. Z důvodu prarodičů pouze z vesnice, nelze považovat tento výzkum za tolik reprezentativní. Není možné z něj vytvořit celoplošný závěr na veškerou populaci prarodičů. Avšak i z této oblasti vznikly zajímavé výsledky. Podle mého názoru pestřejší než by tomu bylo ve městě. Prarodiče na vesnici tráví se svými vnoučaty spoustu času.

Na začátku výzkumu jsem si stanovila jednu hlavní a dvě dílčí výzkumné otázky. Hlavní výzkumná otázka zněla: Jaká je participace prarodičů na socializaci dítěte předškolního věku? Přesnou definici na tuto otázku jsem podle mého názoru nenašla, ale mohu si na ni odpovědět kategoriemi, které vznikly z rozhovorů. V nich nalezneme role prarodičů, v kterých se nacházejí při socializaci vnoučat. Každý z participantů se ocitne v některé z těchto rolí při společně stráveném čase s dětmi předškolního věku. První dílčí výzkumná otázka zněla: Jak prarodič prožívá společný čas s vnoučetem? Opět si můžeme odpovědět kategoriemi či příklady kódů. Prarodiče rádi tráví společný čas s vnoučaty, prožívají ho velmi intenzivně a citově je naplňuje. Druhá dílčí výzkumná otázka zněla: Jaká je role prarodičů v rodině dítěte? Na tuto otázku jsem plošnou odpověď nenalezla, ale již

z rozhovoru (viz. Příloha P I) lze vyčíst, že jejich role je velmi důležitá. Rodiče dětí předškolního věku jsou často zaneprázdnění prací, a tedy využijí pomoc prarodičů. Tuto pomoc lze nejvíce vidět při docházce do MŠ či dopravě do kroužků. Děti si takto na přítomnost prarodičů přirozeně zvyknou. Jedním z důvodů je i to, že prarodič není tak důsledný a přísný jako rodič.

Věřím, že tato práce může být inspirací k dalšímu prohloubení tohoto ještě velmi neprobádaného tématu.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] Fontana, D. (2014). *Psychologie ve školní praxi: příručka pro učitele* (Vyd. 4). Praha: Portál.
- [2] Hamplová, Dana (2014). *Hlídaní vnoučat českými prarodiči v mezinárodním srovnání*. Sociologický ústav AV ČR [online]. Dostupné z: <http://dx.doi.org/10.13060/23362391.2014.8.1.111>
- [3] Helus, Z. (2015). *Sociální psychologie pro pedagogy* (2., přepracované a doplněné vydání). Praha: Grada.
- [4] Hendl, J. (2016). *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace* (Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání). Praha: Portál.
- [5] Hofbauer, B. (2004). *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál.
- [6] Kollárik, T. (2014). *Základy sociálnej psychologie: učebnica pre vysoké školy*. Žilina: EuroKódex.
- [7] Kraus, B. (2014). *Základy sociální pedagogiky* (Vyd. 2). Praha: Portál.
- [8] Majerčíková, J. (2012). *Rodina s předškolákem: výskum rodín s det'mi predškolského veku*. V Bratislave: Univerzita Komenského v Bratislave. Retrieved from <http://hdl.handle.net/10563/27481>
- [9] Man, Gabriela Maria a Nicoleta Maria Turliuc (2015) *Grandparents and Parents: Their Educational Roles and the Future Time Perspective*. Psychology Series [online databáze NCBI]. Dostupné z: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3462462/>
- [10] Matějček, Z. (2008). *Co děti nejvíc potřebují* (Vyd. 5). Praha: Portál.
- [11] Matějček, Z. (2005). *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte: normy vývoje a vývojové milníky z pohledu psychologa : základní duševní potřeby dítěte : dítě a lidský svět*. Praha: Grada.
- [12] Možný, I. (2008). *Rodina a společnost* (2., upr. vyd). Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- [13] Musil, J. (2008). *Úvod do sociální a masové komunikace* (Vyd. 2). Praha: Univerzita Jana Amose Komenského.
- [14] Novotná, E. (2008). *Základy sociologie*. Praha: Grada.
- [15] Novotná, E. (2010). *Sociologie sociálních skupin*. Praha: Grada.
- [16] Procházka, M. (2012). *Sociální pedagogika*. Praha: Grada.

- [17] Průcha, J., & Koťátková, S. (2013). Předškolní pedagogika: učebnice pro střední a vyšší odborné školy. Praha: Portál.
- [18] RADVAN, E., VAVŘÍK, M.: *Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách*. Brno: IMS, 2009.
- [19] Švaříček, R., & Šed'ová, K. (2014). Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách (Vyd. 2). Praha: Portál.
- [20] Thorová, K. (2015). Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt. Praha: Portál.
- [21] Vágnerová, M. (2007). Vývojová psychologie II: dospělost a stáří. Praha: Karolinum.

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

MŠ Mateřská škola

ZŠ Základní škola

.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Transkript

Příloha P II: Písemný souhlas participanta

PŘÍLOHA P I: TRANSKRIPT

Za jakých okolností trávíte společný čas s vnoučetem? Kdy? A kdo je iniciátorem?

Čas nejde přesně říct, když nám prostě řeknou rodiče, kdy potřebují. Případně to necháme i na vnoučatech, kdy by oni chtěli. Nerady jsou ve školce po obědě, takže třeba středa až pátek je vyzvedáváme po obědě, chodí dřív. To se domlouváme s rodiči předem, aby i paní učitelky věděly. Dále například ve čtvrtek vozím vnučku do Zlína na balet.

A jak taková cesta probíhá?

Tak vyzvedneme si ji ve školce. A zavezeme do Zlína. Po cestě se vykládáme. Vnučka se dost zajímá o věci kolem ní. Takže se třeba ptá, co která značka znamená nebo se učíme poznávat semafor a tak.

Druhá vnoučata zase jezdí v tento den do plavání a potřebují se vyzvednout ze školky, než pojedou. Teď začíná hezké počasí venku, tak aby se mohli vyžít, tak s nimi hrajeme nějaké hry. Manžel (dědeček) s nimi hraje fotbal.

Takže necháváte volbu aktivit na nich nebo vy vybíráte program? Kdo iniciuje tu danou hru?

Podle toho o co mají zájem, nebo si i sami hrají na písku. Opravdu záleží na nich. Podle toho jaksi to nastavíme společně. Někdy rozhodujeme my, někdy oni co chtějí dělat. Třeba teď minulý týden chtěli jet na kola, tak jsme jeli na kola. Udělali jsme si vyjížďku. A jinak jsme si nakreslili teď panáka, tak učíme se skákat panáka.

Takže jim předáváte své zkušenosti.

Vzpomínáme, co jsme dělali my. Sami už nevíme, takže si společně s dětmi radíme. Hlavně po zimě je jim vzácné být venku, protože ten čerství vzduch je pro ty děti nejlepší a ten pohyb. Jakýkoliv pohyb. Pořádáme nějaké výšlapy do přírody, chodíme, plánujeme. Třeba dnes šel dědeček na turistiku s malým. Pořádáme výlety. Víkend míváme většinou volný. Když vyloženě rodiče nepotřebují, tak nás neobtěžují. Obě rodiny jsou soběstačné. Dcera si teď od února začala vodit děti do školy i sama.

Pomáhala jste jí s výchovou či obstarání dětí?

Já jsem doposud každé ráno vodila děti do školky. Vstala jsem o půl 6, abych se přesunula k ní domů a pomohla jí ráno, protože musela brzy ráno do práce. Jsme rádi, že se můžeme podílet na té výchově dětí, protože poté odrostou a budou mít jiné zájmy. Vidíme to na

dvou starších vnucích, kteří jsou už úplně samostatní, by se dalo říct. Oni mají už své zájmy. Tyto první dva jsme si moc neužili, protože jsme byli ještě v práci a starali jsme se o manželovu maminku, což nám zabíralo moc času.

Vnímáte práci jako významný faktor, který ovlivnil vaše fungování s vnoučaty?

Ano velmi. Jsme rádi, že si těch vnoučat teď můžeme užívat plnými doušky. I dědeček se snaží opravdu, ale taky mu to dost často připomenu, že jsou malý, teď nás hlavně potřebují. Třeba za těch 5 let, už budou mít jiné myšlenky, zájmy. Takže on se taky nechá do toho vpustit, je to fajn. Máme z nich radost. Sem tam jim samozřejmě pustíme i pohádku, ale teď jak je už relativně hezky venku, tak se snažíme být tam.

Jak vyplňujete čas v zimě?

Když je chladno, zima hrajeme stolní hry. Opravdu je to podle toho, jaké je počasí. V zimě jsme hráli ty stolní hry, karty anebo i šachy s dědou tak různě.

Vnoučata si taky říkají, zda by mohli zůstat u nás i v zimě, nejsme to jen my nebo rodiče, že něco potřebují, tak jsme spolu.

Takže je to tak napůl, tahle potřeba?

Oni si taky řeknou, ale musíme se s rodiči samozřejmě domluvit, jestli by to šlo. Jde to vždy přes ně, bez toho to nejde. My všechno nevíme, co mají následující den. Oni sami si řeknou hlavně, když jsme spolu a nechce se jim pryč. A třeba skrz tu školku tak pokud to jde, tak je opravdu bereme od té středy až do pátku po obědě. Ale samozřejmě pokaždé to ani nám nevyhovuje, že jo, musíme se domlouvat. Ale většinou se jim opravdu snažíme vyhovět, abychom s nimi byli co nejvíce. Tím že jsme již v důchodu a máme na ně čas. Jako velkou výhodu vidím i to, že obě naše dcery bydlí ve stejné obci jako my, takže samozřejmě díky tomu více času spolu trávíme, potkáváme se často. Máme přehled co jim je, jestli jsou v pořádku ty vnoučata. Za domem máme zahradu, takže ty děti u nás mají také prostor pro sebevyjádření, mají si kde pohrát. Je to fajn. Důležité je samozřejmě, aby byli zdraví.

Jaký si myslíte, že máte spolu vztah?

Podle mého názoru si myslím, že máme vztah v pořádku. Dokud je všechno OK tak je všechno fajn, to se spíš pozná až je nějaký problém. Tak se to pozná, jak kdo na koho reaguje, jaký k němu má pořádný vztah. Ty děcka taky nemají pořád stejnou náladu, takže

se to hodně taky odrazí na našem chování. A když je nějaké vzrůšo, jde to na tom taky vidět.

A jak tyto situace řešíte? Myslíte, že tím ovlivňujete vnoučata?

Různé situace jak řešíme. Samozřejmě ne pokaždé se mi to podaří ukočírovat tak, jak bych si představovala. Potom si sama říkám, proč sem to tak udělala a mohla jsem to udělat jinak. Ale tím se také buduje ten vztah s nimi. Mohla jsem na ně jít jiným způsobem, třeba jim to víc vysvětlit nebo se udržet víc v klidu. Hned to tak neřešit moc radikálně. Vidí to na mě a potom to taky tak praktikují, což není dobře. My se je snažíme vést docela přísně, my je moc nějak nerozmazlujeme. Chceme, aby byli připraveni do života, jestli to tak doopravdy bude? To nevíme, ale chtěli bychom to. Vždy jim říkám: co si můžete udělat sami, to si udělejte. Ke všemu nás nepotřebujete.

Takže chcete po nich i jisté samostatnosti? Aby dokázali plnit primitivní úkoly?

Ano, aby se učili také samostatnosti. Aby nečekali, že já jim to budu všechno nosit jak na zlatém podnose. Třeba i s pitím. Na kuchyňské lince mají kelímky, ví o nich, takže když mají žízeň, musí si jít sami.

Malý donedávna nechtěl děkovat, zdravit. Měl takovou povahu už od malička.

Jak jste to řešili?

Snažili jsme se to odblokovat a naučit ho to, že je to slušnost. Teď mi připadá, že už je lepší, že už zdraví. Už s námi víc komunikuje, hodně jde za dědou (chybí mu otec v rodině, mužský element ve výchově- zemřel když byl malý).

Zapojujete je například do vašich činností?

Jak se říká: koláče chutnají víc, když se na tvorbě podílejí. Takže nám občas pomáhají utírat nádoby, holky pomáhají při vaření. Já mluvím jak kniha ale my to s nimi opravdu se snažíme takhle dělat, ale samozřejmě ne pokaždé se nám to podaří. Pokaždé to nezvládneme tak jak bych si představovala, ale dost se nad tím i zamýšlíme. I ten děda se z toho už aj ponaučil. Já to vidím sama na sobě, taky nad tím přemýšlím, jak bych to příště mohla lepší udělat. Při tom mě to štve, že jsem to tak nezvládla. Že bych na ty děcka mohla jít jinak, ony jsou strašně přizpůsobivé a fakt je důležité jak na ně ten člověk jde, jak to s nimi zvládne a oni si z toho strašně berou do toho života. Přemýšlím, že si půjčím nějakou příručku, abych mohla některé situace lepší řešit, abych prostě lepší s něma

komunikovala. (smích) Jak jsem říkala, teď na to máme víc času a oni se snaží být i samostatní, zahrát se i sami, akorát jich kontrolují, sledují, jestli dělají všechno OK.

Takže nezasahujete jim velmi do dění? Jste spíše přihlížející?

Pokud si pěkně hrají, nezlobí se, tak ne. Někdy je to taky třeba blbý že řeknou, že se nudí. Jim říkám, ať si něco vymyslí, že já jim nebudu nic vymýšlet nebo jim nabídnou. Oni neví, co by z toho tak jim říkám, že to za ně rozhodovat nebudu, ať si sami řeknou, co by chtěli dělat.

Co to zpravidla bývá?

Hrozně rádi malují. To je nekonečná zábava. Teďka jsme jich chtěli naučit skákat přes švihadlo, protože to neumí, což my jsme v dětství skákali pořád. Takže jsme koupili dlouhé švihadlo, aby na každé straně byl jeden, a budou přeskakovat. To jsou takové obyčejné hry, ale účinné. Jakože ty děcka se opravdu musí hýbat, ten růst, energie vydaná.

Když víme, že přijdou, tak máme otevřené dveře. Aby věděli, že je u nás vítáme, jsme tu pro ně.

Vidí rozdíl, že starší vnoučata si s nimi tolik nevykládají. Vidí se denně, takže nemají tu potřebu, tudíž tady to vidím jako nevýhodu. Kdežto když jedou ke druhým prarodičům tak sedí u stolu a vykládají se všechno možné, třeba ani to co my nevíme. My to spíš odpozorujeme nebo vyslechneme na chodbě, když si vykládají. Trošku v kontaktu jsme pořád, ale my jsme už ti domácí, s kterými se vidí denně, tak si s námi tolik nevykládají jako dřív, když byli malí. Ale to již vztahuji k těm starším.

Ale přesto vidíte vaši komunikaci za pozitivní?

Komunikace je to nejdůležitější. Když člověk přestane mluvit, je to špatně.

PŘÍLOHA P I: PÍSEMNÝ SOUHLAS PARTICIPANTA

Prohlášení a souhlas účastníků s jejich zapojením do výzkumu

Projekt: Bakalářská práce

Název: Prarodiče jako aktéři socializace dítěte předškolního věku

Prohlašuji a svým níže uvedeným vlastnoručním podpisem potvrzuji, že dobrovolně souhlasím s účastí ve výše uvedeném projektu a že jsem měl/a možnost si řádně a v dostatečném čase zvážit všechny relevantní informace o výzkumu, zeptat se na vše podstatné týkající se účasti ve výzkumu a že jsem dostal/a jasné a srozumitelné odpovědi na své dotazy. Byl/a jsem poučen/a o právu odmítnout účast ve výzkumném projektu.

Rozhovor bude z důvodu dalšího zpracování nahráván na diktafon.

Jméno a příjmení účastníka: BLANKA HUŇKOVÁ

Podpis účastníka

V Březolupcích dne: 10.3.19